Hájkova metoskopie, její prameny, jádro a ohlas[1]

Jakub Hlaváček

Hájek's metoposcopy, its sources, core and reception. This study deals with the teachings of signatures in treatise on *Metoposcopy* written by the 16th century Czech naturalist Tadeáš Hájek z Hájku. The paper considers Hájek's ideas within the context of his astrological and alchemical interests. Although the theory of signatures did not rank among his main interests, author will try to investigate how much his basic knowledge of medicine-oriented teachings on the signatures is in liaison with the tradition of Paracelsus and his followers and how much is based on the physiognomy handbooks of the time, especially on Guglielmo Grataroli and other authors.

Keywords: Tadeáš Hájek z Hájku ● Paracelsus ● Gerolamo Cardano ● metoposcopy ● signatures ● physiognomy

Spisu *Metoposkopie*[2] jedné z největších postav české vědy 16. století, astronoma a lékaře Tadeáše Hájka z Hájku (1526–1600), byla poslední dobou věnována značná pozornost, a to nejenom v českém prostředí. Tuto pozornost však nepřitahuje v první řadě samotný obsah tohoto díla (metoposkopická nauka) jako spíše fakt, že jde o jeden z prvních tištěných traktátů o metoposkopii (za jejíhož obroditele se Hájek považuje), jakož i první dílo českého vědce, které bylo přeloženo do francouzštiny (a později i němčiny).[3] Značná pozornost byla věnována

[1] This study is a result of the research funded by the Czech Science Foundation as the project GA ČR 14-37038G "Between Renaissance and Baroque: Philosophy and Knowledge in the Czech Lands within the Wider European Context".

[2] Existují dvě latinská vydání z let 1562 (dříve často mylně datované do roku 1551) a 1584: *Aphorismorum metoposcopicorum, libellus unus, nunmquam antea editus*. Pragae, 1562, a *Aphorismorum metoposcopicorum, libellus unus, editio secunda.* Francoforti, 1584.

[3] *Nouvelle invention pour incontinent juger du naturel d'un chascun par l'inspection*. Paris, 1564; *Tractat von der Metoposcopia*. Berlin, 1710. Martin Porter tvrdí, že existoval i anglický překlad z pera Hájkova současníka Thomase Hilla, jenž byl údajně připraven k tisku. Viz Martin PORTER. *Windows of the Soul, Physiognomy in European Culture 1470–1780*. Oxford, 2005, s. 95. Hillův překlad Cocleovy populární chiromantické příručky

i tzv. sporu o prvenství s tehdejším významným polyhistorem Gerolamem Cardanem, který je ovšem spíše legendární.[4]

Záměrem tohoto článku tak není přinést zásadně nové informace, spíše shrnuje současný stav bádání a zasazuje *Metoposkopii* jak do kontextu Hájkových zájmů, tak i do dobové, lékařsky orientované nauky o signaturách.

Metoposkopie a fyziognomie před Hájkem

Metoposkopie, věštění z čela, je jedním z odvětví fyziognomie, jež se opírá o Aristotelovu nauku obsaženou zejména ve spise *Historia animalium*, kde se popisuje, jak z jednotlivých tvarů těla a zejména z čela lze usuzovat na duševní vlastnosti. Kromě tohoto spisu se zmínky o fyziognomii vyskytují i v jeho dalších dílech, konkrétně v *De generatione animalium*, *Ethica Nicomachea* a *Rhetorica*.[5] Fyziognomie se později stala nedílnou součástí lékařské hippokratovsko-galénovské nauky (nakolik je v nich přítomna explicitně a nakolik jde o zpětnou projekci, je předmětem sporů, které nyní ponecháme stranou) a v zásadě se opírá o tezi, že „tělo je určitým vyjádřením duše".[6] Aristotelés však své pověsti prvního fyziognoma vděčí především pseudoaristotelovskému spisu *Fysiognómonikon (Physiognomonika)*, datovanému do 4. století.[7] V tomto díle je teoretické zdůvodnění fyziognomie

vyšel záhy po Hájkově Metoposkopii roku 1556. Viz Thomas HILL. *A brief and most pleasaunt epitomye of the whole art of phisiognomie*. London, 1556.

4 Viz Wolf-Dieter MÜLLER-JAHNCKE. Zum Prioritätenstreit um die Metoposkopie: Hájek contra Cardano. *Sudhoffs Archiv für Geschichte der Medizin (und der Naturwissenschaften)*, 65, 1982, s. 79–78. Viz též Josef SMOLKA, Martin ŠOLC. Metoposkopické aforismy Tadeáše Hájka. *Dějiny vědy a techniky*, XLI, 2008, s. 85–102.

5 V tomto jistě příliš schematickém výčtu pochopitelně zcela opomíjím starší tradice fyziognomie mezopotámské, indické i čínské; stranou nechávám i fyziognomii arabskou.

6 SEXTUS EMPIRICUS. *Pyrrh*. 1,85. K celkovému vývoji fyziognomie od středověku do novověku viz zejména Martin PORTER. *Windows of the Soul: Physiognomy in European Culture 1470–1780*. Oxford, 2005.

7 Viz Tomáš VÍTEK. Pseudo-Aristotelův Physiognomicus a okolnosti jeho vzniku. *Aithér,* 7, 2012, s. 13–47. Tento pseudoaristotelovský spis jednak zavádí víceméně určující spojení mezi tělesnými rysy a povahovým charakterem (přičemž v souladu s Aristotelem je nejdůležitější částí hlava a z ní pak obličej, zejména oči a čelo), jednak využívá aristotelovskou formu pravděpodobnostních sylogismů, tzv. enthymémat, jež se stanou živnou půdou mnoha sémiologických lékařských debat v renesanci. Viz např. Tomáš NEJESCHLEBA. *Jan Jesenius v kontextu renesanční filosofie*. Praha, Vyšehrad, 2008, s. 180–187.

formulováno těmito slovy: „Duševní povaha není nezávislá na tělesných procesech, nýbrž je tělesnými stavy podmíněna… a naopak tělo zjevně ovlivňují afekty duše.“[8] Další zdroje fyziognomických znalostí představují pojednání římského sofisty Antonia Polemona ze Smyrny (88–145)[9] a dvě díla ze 4. století: jeden z autorů psal pod jménem Adamantius a jeho dílo představuje výtah z Polemona, druhým je pak výtah z neznámého lékaře Loxa dnes známý jako *Anonymus Latinus*.[10]

Pokud jde o středověk, můžeme spolu s ostatními vědními obory díky překladům arabských pramenů do latiny ve vzdělaném prostředí sledovat značné znovuoživení zájmu i o fyziognomii. Prominentní místo mezi překlady zaujímá (pomineme-li Rhazesovu *Liber ad regem almansorem* přeloženou Gerhardem z Cremony ve 12. století a opírající se o Pseudoaristotelova *Physiognomonica) Kitab sirr al-asrar* (Kniha o umění vládnout), který se pod názvem *Secretum secretorum* stal jednou nejrozšířenějších a nejpřekládanějších knih středověku[11].

Pokud jde o vlastní středověká pojednání latinského západu, mezi nejvlivnější pojednání patří mnohokrát přetiskovaná díla *De chiromantia* a *De physiognomia et de hominis procreatione* Michaela Scota, matematika a dvorního astrologa Fridricha II. Štaufského. Fyziognomii se věnoval také Albertus Magnus v díle *De animalibus* (odvolávající se na Avicennu a přebírající aforismy z Loxova pojednání), dále italský filosof, astrolog a profesor medicíny v Padově Petr z Abana v díle *Compilatio Physionomiae*, které spojuje fyziognomii s astrologií, a fyziognomii se věnoval i Michele Savonarola v nikdy nevytištěném díle *Speculum Phisionomiae*. Kromě těchto děl pravděpodobně kolovalo velké množství příruček a výtahů, věnujících se kromě fyziognomie i chiromantii a metoposkopii, z nichž většina

[8] Cit. dle Martin PORTER. *Windows of the Soul*, c. d., s. 52. Viz též ARISTOTELÉS. *Physiognomonika*, i, 805a 1; i, 808b 10.

[9] Toto dílo závádí do fyziognomie důležitý důležitost celkového dojmu/vtisku (*epiprepeia*), který se u nahlíženého člověka projevuje v jednotlivých částech a u poznávajícího pak jako „iracionální“ intuice, jež bude u Adamantia následně ztotožněna s božsky garantovaným věštěním.

[10] Viz *Scriptores Physiognomonici Graeci et Latini*. R. FORSTER (ed.), 2 vols., Leipzig, 1894, i, s. 95–294 a 297–242.

[11] S. GENTILE a C. GILLY (eds.). *Marsilio Ficino e il ritorno di Ermete Trismegisto*. Rome, 2000, s. 197–198. Tato kniha se dočkala i českého překladu, viz Pavlína CERMANOVÁ. Moc vědění: pseudo-aristotelské Secretum secretorum, *SMB*, 5, 2013, č. 2, s. 179–213.

se nedochovala.[12] Z dalších děl musíme zmínit i nejspíše první tištěné dílo pojednávající explicitně o věštění z čar na čele, *Chyromancia doctoris Andree Henrici* (1514) a populární příručku Bartholomea Coclea *Chyromantie ac physionomie anastasis* (Bologna, 1504).

Učení o signaturách

Vidíme, že před Hájkem měla za sebou metoposkopie, coby jedna z privilegovaných součástí fyziognomie, již úctyhodnou tradici. Přestože jsou dějiny fyziognomické literatury od antiky po renesanci kromě mantiky spjaty s dějinami lékařství, zdá se, že u Hájka zájem o metoposkopii nesouvisí ani tak s jeho lékařskou praxí (značná část jeho metoposkopických aforismů je spojena se stručnými predikcemi), nýbrž spíše s astrologickými zájmy. Hájek v letech 1549–1555 vydával minuce a pranostiky pro město Vídeň a poté po mnoho let s nemalým úspěchem i pro Prahu. Sám Hájek píše, že své znalosti o metoposkopii čerpal z vlastního pozorování, a stylizuje se dokonce do role jejího znovuobjevitele či spíše znovuzakladatele, což je spíše rétorickou figurou, jak na to poukazovali, jak ještě uvidíme, už jeho následovníci. Jak však bylo běžnou praxí, opíral se o dobové fyziognomické příručky a zmíněná vlastní pozorování se obtiskla nejspíše pouze do vyobrazení jednotlivých lidských tváří a jejich výkladů. V předmluvě k druhému vydání *Metoposkopie* Hájek píše:

„Nedomníval jsem se, že Bůh a příroda vtiskli takovou rozmanitost do lidských čel jen tak bez příčiny a náhodou, ale že spíše Bůh a příroda chtěli těmito jakýmisi hieroglyfickými liniemi a značkami označit v každém jednotlivci něco ze skrytého významu. Často vidíme znaky, pečetě a figury tohoto druhu vepsané do rostlin, kamenů a drahokamů. Skrze ně k nám jakoby hovoří a zdá se, že nám podávají své skryté síly a schopnosti, nebo [znalost toho], na jaké části těla či vnitřní orgány a jejich nemoci se mají použít. Tak lišejník zvaný plicní, který roste na kmenech dubů a jiných lesních stromů a má tvar plíce, také plíce léčí. (…) avšak připomínat všechny není účelem tohoto díla. Je naprosto zřejmé, že staří tyto signatury a pečeti ve všech stvořených věcech pečlivě zkoumali.“[13]

[12] Martin Porter. *Windows of the Soul*, c. d., s. 74–78.

[13] „Tantam varietatem in hominum frontibus non existimabam temere et fortuito a Deo et natura impressam esse: quin potius eiusmodi lineis et notis, quasi hieroglyphicis, Deum et naturam aliquid latentis significationis in singulis individuis designare voluisse. Cuiusmodi etiam signa et sigilla, ac figuras, saepe in plantis, lapidibus, et gemmis, impressas cernimus: per quae nobiscum quasi loqui, et vires facultatesque latentes, quae illis insunt, quibusque partibus corporis ac visceribus earumque, morbis adhibenda

V uvedeném úryvku dává Hájek do souvislosti metoposkopii s naukou o signaturách – *ars signata* –, kterou znal přímo z Paracelsa, na něhož se následovně odvolává. Kromě toho, že se jedná o jednu z prvních uvedení teorie signatur od českého autora, ukazuje to i velmi ranou recepci Paracelsova díla, kterou ještě potvrzují dopisy Kopernikova žáka Georga Joachima Rhetica, uveřejněné v druhém vydání *Metoposkopie*, avšak původně datované do r. 1563, resp. 1567. V druhém z nich Rheticus nejenom vybízí Hájka k rozšířenému a novému vydání již nedostupného spisu o metoposkopii, ale píše zde, že Hájkovi posílá spis *Astronomie* (totiž *Astronomia magna*), jenž tiskem vyšel až o čtyři roky později. Ve zmíněném spise *Astronomia magna* definuje Paracelsus nauku o signaturách (*signatum*) následovně:

> „Neexistuje žádná věc, kterou Bůh neoznačil takovým způsobem, aby člověk mohl odhalit její podstatu… hvězdy poznáme podle jejich pohybu. Stejně je tomu u člověka, kde pohyb nahrazují dané rysy… Jak můžeš vidět, každá rostlina má formu odpovídající její přirozenosti; a podobně i člověk je obdařen formou odpovídající jeho vnitřní přirozenosti. Forma neodkazuje ke jménu, pohlaví, nebo podobným věcem, nýbrž k vrozeným vlastnostem. Umění signatur nás učí jak pojmenovat každou bytost jejím skutečným jménem odpovídajícím jeho vrozené přirozenosti. (…) skrze tyto čtyři druhy [tj. chiromantie, fyziognomie, znalosti substance a lidských zvyků a chování] Příroda zjevuje všechna svá tajemství ukrytá v člověku. Nic totiž není natolik skryté, aby nemohlo být zjeveno, a vše závisí na objevení těch věcí, jež zjevují skryté. Z toho vyplývá, že chiromancie rozumí signaturám těchto tajemství a povaha lidské duše je ve shodě s lidskými liniemi… To samé platí o obličeji, který je utvářen podle obsahu mysli a duše, a totéž platí i o proporcích lidského těla. (…) Neboť sochař Přírody je tak zručný, že nevytváří duši podle formy, nýbrž formu podle duše.“[14]

---

sunt, nobis prodere videntur. Sic Lichen, Pulmonaria dicta, quae in quercuum, aliarumque, sylvestrium arborum caudicibus nascitur, et formam pulmonis repraesentat, pulmonis medetur. (..) quae omnia commemorare huius instituti non est. Tales signaturas et sigilla veteres diligenter considerasse in omnibus rebus creatis liquidissimum est.“ *Aphorismorum metoposcopicorum, libellus unus, editio secunda* (Francoforti, 1584), s. 19–20. Zajímavé je, že Hájek se o nauce o signaturách nikde explicitně nezmiňuje ve svém překladu Matthioliho Herbáře, který vychází ve stejném roce jako *Metoposkopie* a který jinak doplnil o vlastní pozorování a opatřil rozsáhlým úvodem.

[14] Cit. dle Nicholas Goodrick-Clarke. *Paracelsus: Essential Readings*. Wildside Press, LLC, 1990, s. 129–130; (Sudhof XII,91n). Spis *Astronomia magna* spolu s jinými Paracelsovými díly editoval další zastánce nauky o signaturách, lékař a alchymista Michael Toxites (vlastním jménem Johann Michael Schütz).

O něco výše Paracelsus popisuje, jak se umění o signaturách (*signatum*) skládá ze čtyř druhů znalostí: chiromantie, fyziognomie, substance, a konečně ze znalosti lidských zvyků a chování. Paracelsus se nauce o signaturách nevěnuje systematicky v jednom spise, zmínky o ní jsou roztroušené napříč jeho dílem.[15]

Paracelsovská nauka o signaturách se tak částečně stýká s lékařskou sémiologií (naukou o příznacích, Galénem považovanou za součást teoretické medicíny vedle fyziologie a patologie), v níž je znak definován jako smyslově vnímatelné znamení odkazující k tomu, co je smyslům ukryté. Paracelsus však nauku o znaku (*signatura*) zasazuje do širšího a ryze hermetického lékařského rámce. Paracelsovské signatury můžeme popsat jako morfologické homologie mezi určitou konkrétní entitou (rostlinou, kamenem apod.) nebo její částí a částmi lidského těla, odkazujícími k *tertium comparationis*, jímž je skrytá síla (*virtus*) či ctnost utvářející jak „signaturu" léku, tak i „signaturu" nemoci. Oswald Croll shrnuje v předmluvě ke svému *Pojednání o signaturách* paracelsovskou nauku o signaturách těmito slovy:

> „Tak i rostliny skrze signatury magicky hovoří k Lékaři, který je zkoumá v jejich nitru, a skrze podobnost zjevují svá nitra skrytá v tajemném mlčení Přírody. Je tedy určitý způsob zjevování skrze podobnost (abych použil výrazu slavného učence Batisty Porty), jímž nejvyšší Tvůrce odkrývá nanejvýš moudře božské a skryté věci, aby vyjadřovaly nejvyšší podobnost s Idejemi; lepší a vhodnější způsob totiž není. Kdybychom si totiž představili, že rostliny hovoří a chtějí řečí sdělit tajemství své přirozenosti, jistě by jim nerozuměl každý, neboť každý národ má vlastní řeč i písmo. Rostliny by tedy musely hovořit buď k jednomu národu, anebo bezpočtem jazyků. Důvtipná a vynalézavá Příroda však pomocí svých podobností stručně a názorně dostatečně promlouvá najednou ke všem lidem. (…) Vše, co je vnitřní, nese vnější vyjádření své skryté síly ve smysly vnímatelných i nevnímatelných stvořeních. Zatímco my mlčíme, hovoří k nám příroda pomocí jakýchsi znamení a zjevuje nám nadání a charakter každé věci, jak to napsal Adamantius, Polemonův vykladač."[16]

---

[15] Viz např. Sudhoff IV, 560; IV, 339.

[16] „Ita Herbae magice per Signaturam penitus introspicientem alloquuntur Medicum, suaque Interiora in occulto Naturae silentio abdita, ipsi per similitudinem manifestant: Est enim (ut Clarissimi viri Baptistae Portae verbis utar) per similitudinem demonstrandi modus, quo saepissimè summus Rerum Opifex divinas &: occultas Res solet patefacere, ut supremam Idaearum similitudinem referrent: nec praestantiori aut concinniori poterat modo: nam si plantain loqui fingamus; & secreta suae Naturae commoda, quibus praestat, promere velle quocunque sermone, quibusve modis locutura, non ab omnibus perciperetur, quum & sermones & scribendi characteres singulis gentibus proprii sint & peculiares: unde aut uni nationi aut infinitis

Kromě O. Crolla[17] o lékařskou systematizaci nauky o signaturách usiloval i Joseph Duchesne[18] a Heinrich Khunrath[19] a samozřejmě nemůžeme opominout *Phytognomonica* (1588) Giambattisty Della Porty (necháme-li stranou nauku o signaturách u Johannese Arndta a Jacoba Böhma, kteří primárně nesledují farmakoterapeutické cíle). Na rozdíl od těchto autorů je Hájkova koncepce signatur – tohoto „původního a božského jazyka"[20] – dosti vágní a kromě tradičního

loqui linguis oportuisset: sic argutâ Naturae solertiâ suis rerum similitu- dinibus & breviter & perspicuè satis simul omnibus fit. (…) Omne enim quod Intrinsecum est, fert illius occulti externam Figuram tam in sensibilibus quam in insensibilibus Creaturis. Tacentibus nobis loquitur veluti notis quibusdamj Natura, ac ingenium cujusque & mores revelat quemadmodum scitè ab Adamantio Polemonis metaphraste dictum." *De signaturis internis rerum. Die lateinische editio princeps (1609) und die deutsche Erstübersetzung*. Wilhelm Kühlmann a Joachim Telle (eds.). Stuttgart, 1996, s. 79–80.

17 Viz zejména *Oswaldi Crollii Basilica chymica: pluribus selectis et secretissimis propria manuali Experentia approbatis Descriptionibus, et Usu Remdiorum chymicorum selectissimorum*. Frankfurt, 1611, a *De signaturis internis rerum. Die lateinische editio princeps (1609) und die deutsche Erstübersetzung*. Wilhelm Kühlmann a Joachim Telle (eds.). Stuttgart, 1996. Studie zmíněných editorů k vydání této knihy může posloužit jako celkový přehled k vývoji nauky o signaturách po Paracelsovi. K celkovému přehledu nauky o signaturách viz též: Friedrich OHLY. *Zur Signaturenlehre der Frühen Neuzeit: Bemerkungen zur mittelalterlichen Vorgeschichte und zur Eigenart einer epochalen Denkform in Wissenschaft, Literatur und Kunst*. Stuttgart, 1999.

18 *Jos(ephi) Quercetani [Duchesne] … liber de priscorum philosophorum verae medicinae materia, praeparationis modo, atque in curandis morbis, praestantia: Deque simplicium, & rerum signaturis … duo tractatus ; His accesserunt … de dogmaticorum medicorum legitima, & restituta medicamentorum* … Thom. Schürer & Barth. Voigt, 1613.

19 Heinrich KHUNRATH. *De signatura rerum naturalium theses*. Basel, 1588.

20 Výmluvným způsobem signatury popisuje anglikán Thomas Brown ve svém „bestselleru" *Religio medici:* … for there are mystically in our faces certain characters which carry in them the motto of our Soules, wherein he that cannot read *A.B.C.* may read our natures. I hold moreover that there is a Phytognomy, or Physiognomy, not onely of men, but of Plants, and Vegetables; and in every one of them, some outward figures which hang as signes or bushes of their inward formes. The finger of God hath left an Inscription upon all his workes, not graphicall or composed of Letters, but of their severall formes, constitutions, parts, and operations, which aptly joyned together doe make one word that doth expresse their natures. By these Letters God cals the Starres by their names, and by this Alphabet *Adam* assigned to every creature a name peculiar to its Nature. Now there are besides these Characters in our faces, certaine mysticall figures in our hands, which I dare not call meere dashes, strokes, *a la volee,* or at randome, because delineated by a pencill, that never workes in vaine; and hereof I take more particular notice, because I carry that in mine

obecného argumentu Božího otisku ve věcech sice Hájek zmiňuje paracelsovský klíčový termín k poznání signatur, jímž je *virtus* („specifická vnitřní síla či ctnost") neboli vnitřní forma (paracelsovsky řečeno *astrum* rostliny), avšak nezasazuje ji do širšího kosmologicko-antropologického rozvrhu, jak to můžeme vidět např. u paracelsiána Oswalda Crolla.[21] Přestože Hájek v *Metoposkopii* explicitně nezdůrazňuje provázanost sebepoznání s poznáním vnějšího světa a naopak, jako to nalezneme u Crolla (opírajícího se mimo jiné o Pikovo pojednání *O důstojnosti člověka*), přesto u něj hermetický princip analogie makrokosmu a mikrokosmu nalezneme formulován na jiném místě, a sice v souvislosti s astrologií. Roku 1564 Hájek vydal tři astrologické rukopisy z knihovny Karlovy koleje a k poslednímu z nich doplnil své komentáře: *Astrologica opuscula antiqua. Fragmentum Astrologicum, incerto autore, in quo, praeter caetera, aliquot exemplis ostenditur, quomodo medicatio ad Astrologicam rationem sit accomodanda. Liber Regum de significationibus Planetarum in duodecim domiciliis Coeli, et de natura duodecim signorum Zodiaci. Liber Hermetis centu Aphorismorum cum commentationibus Thaddaei Hagecij ab Hagek D. Omnia nunc primum in lucem edita.*[22] V úvodní dedikaci Hájek definuje astrologii jako vztah vyššího a nižšího světa a odvolává se na tradiční homérský symbol zlatého řetězu. Dosti podrobně zde formuluje nauku o sympatiích opírající se o planetární signatury a vlivy a obhajuje astrologii coby nezbytnou součást přípravy léků i správné léčby a odvolává se jak na lékaře Jeana Fernela (1497–1558), tak na Antonia Mizalda, který roku 1565 vydal francouzský překlad Hájkovy *Metoposkopie*.[23]

Zdálo by se pravděpodobné, že Hájkův zájem o Paracelsa bude souviset i s jeho alchymistickými zájmy. Tímto tématem se v poslední době podrobněji zabýval Ivo Purš.[24] Přestože Tadeáš Hájek nikdy nebyl examinátorem českých alchymistů, kteroužto legendu rozšířilo Svátkovo populární dílo *Obrazy z kulturních dějin českých*; bezesporu byl v tomto oboru uznávanou autoritou. Známé jsou

owne hand, which I could never read of, nor discover in another. Sir Thomas BROWNE. *Religio Medici*. J.-J. Denonain (ed.), Cambridge, 1953, s. 90–91.

21 Ke Crollově kosmologii a antropologii viz Jakub HLAVÁČEK. Imaginace a hvězdné tělo v alchymické kosmologii Oswalda Crolla. *Alchymie a Rudolf II*. Praha, 2011, s. 387–392.

22 NK ČR, sign. 49 B 41. K detailnějšímu popisu astrologických a alchymických nauk obsažených v těchto traktátech viz Ivo Purš. Tadeáš Hájek z Hájku a jeho alchymický okruh. *Alchymie a Rudolf II*. Praha, 2011, s. 438–439.

23 Viz Pavel DRÁBEK. Antonius Mizaldus, překladatel Hájkovy *Metoposkopie* do francouzštiny. In Pavel Drábek (ed.). *Tadeáš Hájek z Hájku*. Práce z dějin techniky a přírodních věd, sv. 1. Praha, Společnost pro dějiny věd a techniky, 2000, s. 115–116.

24 Viz Ivo PURŠ. Tadeáš Hájek z Hájku a jeho alchymický okruh. *Alchymie a Rudolf II*. Praha, 2011, s. 423–457.

nejen Deeovy popisy alchymické výzdoby Hájkova domu, které nechal vytvořit Tadeášův otec Šimon, kde John Dee s Edwardem Kellym přechodně bydlel,[25] ale hlavně pak podrobné popisy transmutace provedené (nejspíše mezi roky 1587 až 1591) za Hájkovy přítomnosti, jak je podávají paracelsiáni Bernard Gilles Penot (1519–1617)[26] a Nicolas Barnaud (1539 – před 1607).[27] Hájkovu znalost chymiatrie a výroby spagyrických léků dokazuje i Hájkova korespondence s Tychonem Brahe.[28] Tatáž korespondence však také ukazuje, že na sklonku života Hájkova víra v úspěšnost chymických léků značně pohasla, podobně jako jeho víra v astrologické či metoposkopické predikce.[29]

Struktura Hájkova díla Metoposkopie

Podívejme se nyní na strukturu samotné *Metoposkopie* v druhém rozsáhlejším vydání.[30] Kromě rozsáhlé dedikace císaři Ferdinandu I., obsažené již v prvním

[25] Viz Meric CASAUBON. A True & Faithful Relation of what Passed for Many Yeers Between Dr. John Dee … and Some Spirits. London, 1659, s. 212.

[26] Viz *Apologia Bernardi G. Penoti ad Iosephi Michelii*. Francofurti,1600, s. 96, a *De Denario medico*… Bern, 1608, s. 91. „Pragae vero, meo tempore, idem ab Adoardo kellero factum est in aedibus Doctoris Aggecii Thaddaej, ubi libram integram argenti vivi in purissimum aurum conversam, vidi."

[27] „Cujus ego fructus aureos, cum apud Dn. Doct. Thaddeum Hagetium, Pragae agerem, centies vidi, et manibus gestavi, placentulam nempe, sive massulam ex auro puto puro, sex unciam pondere, ab ipsomet D. Hagetio, e Mercurio vulgi, projectione grani unius pulveris rubri, monumento factam, ut ipse mihi sancte affirmavit, et cum ipso D. Simeon Hagetius, ejus filius, Caesaris aulicus, qui solus cum parente, projectioni interfuit. At linearis illa, et regia philosophorum via, in istis mea sententia haud sita est, eorum enim sol et luna in nostro composito existentia, viva sunt, et virentia, suntque duae istae praecipuae tincturae, rubea et alba, AELIA, si mavis, et LAELIA, in uno et eodem subjecto sepultae, neque *a natura, ad* complementum, ut loquuntur, deductae." *Theatrum chemicum*… Strasburg, 1659, s. 749. Tyto transmutace potvrzuje i Ewald de Hoghelande, autor krátkého pojednání o alchymických transmutacích: de Hoghelande (1604), s. 27–28. K celkovému zhodnocení těchto transmutací viz Ivo PURŠ. Tadeáš Hájek z Hájku a jeho alchymický okruh. *Alchymie a Rudolf II*. Praha, 2011, s. 444–446.

[28] J. L. E. DREYER. *Tychonis Brahe Dani Opera Omnia*. København, 1913–1926, VII, s. 94–95.

[29] Hájek ad Brahe (14./24. 12. 1593), viz tamtéž, s. 356.

[30] První vydání o rozsahu pouhých 46 stran je věnováno císaři Ferdinandu I. a kromě dedikace se skládá z popisu čela, jeho vrásek přiřazených jednotlivým planetám a popisu obočí. Následuje 48 vyobrazení lidských obličejů provázených aforismy.

vydání, obsahuje i krátkou třístránkovou dedikaci jeho synům Ernestu, Matthiasovi a Maxmiliánovi.[31] V předmluvě císaři Ferdinandovi I. se Hájek věnuje zejména dokazování platnosti metoposkopie, a to jak na základě tradičního křesťanského argumentu, že Boží moudrost se projevuje ve světě, kde ji můžeme a máme číst, případně že vše stvořené je stvořené za nějakým účelem, a není tedy náhodné; tak odvoláním na Aristotelův spis *Historia animalium*. Její praktické použití pak dokládá jak odvoláním na popisy tváří a s nimi souvisejícími lidskými vlastnostmi u Homéra, Vergilia a Suetonia[32], tak Martialovými a Palladovými epigramy, které jsou variacemi na lidové rčení *distortum vultum sequitur distortio morum* a představují *loci communes* fyziognomické literatury.[33] V dedikaci dále popisuje, jak byl kolegy pobízen k tomu, aby vydal metoposkopické dílo, a že za tím účelem pozorování Aristotelova doplnil o svá vlastní pozorování četných případů, jakož i o zkušenosti dalších autorů (které však nejmenuje), shrnul je ve formě aforismů a doplnil o náčrtky čela a predikce osudů (není jisté, zda se jednalo o konkrétní osoby, nebo o případy vytvořené *ad hoc*). V závěru pak doporučuje pro přesnější predikce povahy a událostí konkrétních osob spojit metoposkopii s konzultací horoskopu (*ars genethlialogica*).

Hájek a Cardano

Toto druhé vydání *Metoposkopie* pak pokračuje předmluvou, v níž se kromě souvislostí se signaturami, na něž jsme již poukázali, rozepisuje také o svém setkání s Cardanem:

„Když jsem tedy, jak už jsem uvedl, obdivoval rozličnost struktur a linií lidských čel, dal jsem je dohromady s jistými vzácnými a podivuhodnými událostmi

[31] Ve vztahu k umění signatur je třeba připomenout, že na dvoře Ferdinanda I. působil jak lékař Bartholomeus Carrichter, tak i jeden z hlavních vydavatelů Paracelsových spisů Michael Toxites, kteří oba byli významnými protagonisty nauky o signaturách. Kromě doložených styků Ferdinanda s paracelsiánským lékařem Leonhardem Thurneisserem působil jako Ferdinandův osobní lékař i Stephanus Lauraeus Amorfortius, jemuž věnoval Gulielmus Grataroli vydání Rupescissova traktátu *De quinta esentia*. Viz Ivo PURŠ. Habsburkové na českém trůnu a jejich zájem o alchymii a okultní nauky. *Alchymie a Rudolf II*. Praha, 2011, s. 105.

[32] Jde o slavný příklad antické metoposkopie, kde Suetonius popisuje metoposkopa předvídajícího, že Britannicus se nikdy nestane císařem. Suetonius, Titus 2.

[33] Prakticky totožnou pasáž najdeme (bez odvolání na Hájkovo dílo) v pozdějších fyziognomických příručkách. Srov. *Physionomi portative*. Paris, 1806, s. 171; Antoine Joseph PERNETY. *Discours sur la Physionomie*. Berlin 1769, s. 47–48; Pietro BONGO. *Numerorum mysteria*. Bergamo, 1614, s. 210.

a doložil je častým a pravdivým pozorováním, zrodil se základ tohoto umění vyjádřený pomocí několika vět a aforismů, jež jsem měl několik let napsány, než jsem je publikoval. Čekal jsem, že ji nejprve veřejně vydá J. Cardanus, neboť prohlašoval, že ji má napsanou, aby v nás vzbudil naději na její vydání. Když potom toto vydání oddaloval a nechtěl mi dát tuto knihu k nahlédnutí, chtěl jsem jej sám vydáním mých základů pobídnout k vydání jeho díla. Od prvního vydání mé knížky uplynulo přesně dvacet jedna let a přeci nic z této Cardanovy knihy nevyšlo ani za jeho života ani po jeho smrti. Řekl jsem, že mi Cardano odepřel nahlédnout do jeho knihy o metoposkopii, ale je vhodné několika větami objasnit, jak k tomu došlo. V Itálii byl mým společníkem na cestách učený muž Paul Dolscius z Plavna, a když jsme dorazili do Milána, nebylo to proto, abychom viděli toto rozlehlé město, ale abychom navštívili zdejší učence a mezi nimi především Cardana. (…) Byl jsem jím přijat, a když jsem mu vyložil důvod naší návštěvy (…), vytáhl nakonec několik rukopisů. Jedním z nich byla *Dialektika*, kterou podle vlastních slov dopsal teprve nedávno, druhou pak *Umění lékařské*, třetí započatá kniha o *Tajemstvích a experimentech* (…) Mezi třemi rukopisy neurčenými k vydání byly ony tři již zmiňované a čtvrtá pak ona kniha *Metoposkopie*. Když jsme ji kvůli novosti tématu toužili spatřit, tento druh služby rázně odmítl. A tímto tvrdým a nenávistným duchem jsem nedokázal pohnout, ani když jsem při svém žádostivém naléhání dodával, že jsem také něco z tohoto umění pozoroval.“[34]

[34] „Cum igitur, ut dixi, admirarer varietatem structurae ac lineamentorum humanarum frontium, eaque cum eventibus quibusdam raris & admirandis conferrem, crebraque observatione vera esse conprobarem, unde hoc rudimentum artii, certis aliquot sententiis & Aphorismis comprehensum enattum est: quod apud me plures annos delituerat, antequam luce fuisset donatum. Expectabat enim ut Hieronymus Cardanus prior suam Metoposcopiam, quam se habere publice profitebatur, ut eis edenda spem nobis saepe faciebat, proferret in publicum. Verum cum subinde disseret editionem, ac ne quidem librum mihi olim inspiciendum dare voluisset: ego meorum rudimentorum editione ipsum ipsum ad evulgationem sui operis excitare volui. Ac sunt huc usque a prima editione mei libelli anni exacti XXI & tamen neque vivo, neque vita functo Cardano quicquam eis rei prodiit. Dixi, ndenegasse mihi Cardanum inspectionem sua Metoposcopia, sed quomodo id acciderit, exponere paucis placuit. Fuit mihi comes itineris in Italia Paulus Dolzius, vir praeclare doctus cumque Mediolanum non tam urbem illam amplam videndi, quam viros illic doctos salutandi causa venissemus, & inter eos cum primis Cardanum (…) Admissi in eis conclave &exposita causa nostri accessus (…) tandem aliquot manus scriptos libellos depromit. Eorum unus erat Dialectica, nuper, aiebat, a se conscripta: alter, ars Medica: & tertius, Secretorum & Experimentorum liber inchoatus (…) Inter non edendos tres erant iam nominati & quartus adijciebatur Metoposcopicus. Nos cum hunc quoque ob argumenti novitatem videre desiderassemus, hoc genus officii nobis strenue denegavit. Neque animum istum durumque an

Z uvedeného úryvku vyplývá, že Cardano nejspíše nebyl Hájkovým přítelem a rozhodně pak ne učitelem, jak se často tradovalo ve starší literatuře.[35] Hájek dále popisuje, proč druhé vydání svého díla nerozšířil: jednak kvůli závazkům a povinnostem lékařské služby u dvora císaře Maxmiliána II., pak pro podrobně vylíčené spory, které vyvolaly jeho dva spisy věnované objevení nové hvězdy, již 11. listopadu 1572 pozoroval Tycho Brahe v souhvězdí Kasiopeji.[36] Jeho spisy napadl astronom Theodor Gramineus a z teologického hlediska pak biskup Vilém Lindanus, spisem *Aquila Mysticus*. Druhý z nich výslovně uvedl, že Hájek místo Kristova evangelia uctívá ďábelskou nauku a jiné další věci… Hájek dále popisuje, kterak jim chtěl oponovat dílem *Aquila historicus*, který však až dosud z vážných příčin nemohl vydat a zmíněným protagonistům jej pak popsal pouze v částečné rukopisné verzi.[37]

V samotném závěru „Předmluvy ke čtenáři" však Hájek popisuje ještě jiný důvod, proč druhé vydání Metoposkopie nerozšířil o další pozorování, a tím je narůstající skepse vůči možnostem věštebného umění:

„K těmto důvodům připojím, že vzrůstající věk s sebou přináší, že mě již vůbec netěší ona mladistvá studia věštění, jimž jsem se věnoval v mládí. A to ani ne tak pro nejistotu věštných umění, jako pro přílišnou zvědavost jistých lidí, jež nespokojeni s průměrností tohoto umění chtějí, aby jim bylo předpovězeno víc, než toto umění v sobě obsahuje, a věštci naopak, aby se nezdálo, že nějakou předpověď neznají, na základě svého opovážlivého a zbrklého úsudku slíbí vše. Těmito věštci a lžiproroky se tato doba jen hemží…"[38]

---

invidum dicam nescio, flectere potui: quod instando & petendo addeban, me quoque aliquid eius artis observasse." *Aphorismorum metoposcopicorum, libellus unus, editio secunda*. Francoforti, 1584, s. 21–23.

35 Upozornili na to již J. Smolka a M. Šolc (úplná citace práce viz pozn. 4).

36 „De investigatione loci novae stellae in zodiaco secundum longitudinem ex unica ipsius meridiana altitudine et observationis tempore. Geometrica deductio Th. ab Hayek . . . ad Bartholomeum Reisacherum a Dialexis de novae et prius incognitae stellae inusitatae magnitudinis et splendidissimi luminis apparitione, et de ejusdem stellae vero loco constituendo. (Adjuncta est ibidem ratio investigandae parallaxeos cujusque phaenomeni, ejusque a centro terrae distantia, meteorologicam doctrinam mirifice illustrans: nunc primum conscripta et edita)." Francofurti, 1574.

37 Kupodivu zde nezmiňuje svůj vleklý a daleko známější spor s Hanibalem Raymundem z Verony.

38 „His hanc quoque adijciam; quod eadem lila aetas ingravescens id etiam secum attulit, quod istis studiis iuventitis, & curiosis divinationibus minime oblectabar.: idque non tam incertitudinis artis divinatoriae, quam quorundam curiosorum hominum causa, quod non contenti mediocritate plura quam ars in se ciontineret, sibi praedici po-

Podobnou skepsi vůči způsobu, s jakým je zacházeno a astrologickými předpověďmi, lze nalézt již ve 14. kapitole jeho spisu *Dialexis*.[39]

Možné zdroje Hájkovy Metoposkopie

Po této předmluvě již následuje samotný úvod do metoposkopie, který po stručné anatomické části začíná popisem celkové morfologie čela, který takřka v doslovném znění nalezneme již v rozsáhlém fyziognomickém pojednání italského lékaře a alchymisty pronásledovaného inkvizicí a působícího ve Štrasburku a poté na univerzitě v Bazileji, Gulielma Gratarola, *De praedictione morum naturarumque hominum*, jež vyšlo tiskem r. 1553 a které je v Hájkově podání jen o několik vět delší.[40] Skutečnost, že nešlo o žádnou Hájkovu, ale ani Grataroliho invenci, ale v 16. století obvyklé přebírání od autorit, dokazuje i téměř shodná (pouze opět o něco kratší) pasáž o tvarech čela v díle Johannese ab Indagine: *Introductiones Apotelesmaticae elegantes, in Chyromantiam, Physiognomiam, Astrologiam naturalem, Complexiones hominum, Naturas planetarum*.[41]

Dále již následuje výklad jednotlivých vrásek, které jsou přisuzovány jednotlivým planetám a v nichž se dle Hájka zračí analogie makrokosmu a mikrokosmu: čára první shora odpovídá Saturnu, pod ní následuje Jupiter a Mars. Čára nad

---

stularent: ac rursus divinatores, ne ignari praedictionum esse viderentur, nihil non promitterent quaerentibus, adque id ex temerario suo iudicio, & audaci temeritate. Cuiusmodi divinatores & vates mendaces aetas haec nostra habet plurimos…" *Aphorismorum metoposcopicorum, libellus unus, editio secunda*. Francoforti, 1584, s. 26–27.

[39] *Dialexis de novae et prius incognitae stellae: inusitatae magnitudinis… per Thadaeum Hagecium ad Hyck*. Francoforti, 1574, s. 105. „Multi ex hac stella augurantur pestem, bella, famem & et nescio quid non, etiam ipsum articulum temporis determinantes, ac si deiorum consilliis interfuissent, aut quasi illis solis divinis coeli aperti essent. Denique quidquid olim de cometarum diris significationibus scriptis proditum est, ea omnia citra delectum accumulant: ac quo quis impudentius hic fingit, & nescio quae hieroglyphica mentitur, tanto sapientior magisque scientificus rerum futurarum & interpres mysteriorum esse existimatur."

[40] *Gulielmi Grataroli opuscula de memoria reparanda, de praedictione morum naturarumque hominum, de mutatione temporum*… Wyssenbachium, 1553. Grataroliho fyziognomické pojednání je daleko širší než Hájkovo, vztahuje se – jak bylo obvyklé ve fyziognomických příručkách – k jednotlivým částem obličeje i těla, oproti Hájkovi však neobsahuje astrologické pasáže…

[41] Viz Johannes ab Indagine. Introductiones Apotelesmaticae elegantes, *Chyromantiam, Physiognomiam, Astrologiam naturalem, Complexiones hominum, Naturas planetarum*. Strasbourg, 1522.

levým obočím odpovídá Luně a nad pravým pak Slunci. Čára mezi obočím odpovídá Merkuru a čára na kořeni nosu Venuši. Dále Hájek podrobně popisuje tvar a sklony jednotlivých čar a tomu odpovídající vlastnosti a predikce možných událostí. Poté následuje pasáž věnovaná významu jednotlivých planet, jež v prvním vydání chyběla a která představuje tradiční vyjádření sympatetických řad pojících se k jednotlivým planetám. Předposlední část je pak věnována tvarům obočí; zde Hájek cituje Polemona (kromě Aristotela tedy Hájkův jediný přímý odkaz na fyziognomické pojednání), ovšem i tato kapitola je doslovně přejata ze zmíněného díla italského lékaře a alchymisty Gulielma Gratarola.[42] Následuje řada 49 vyobrazení lidských tváří provázených aforismy, v nichž je oproti prvnímu vydání jen několik drobných změn.[43] Samotný závěr druhého vydání pak tvoří dva dopisy Hájkova přítele Rhetica, z nichž první je datován 28. října 1563 a Rheticus v něm popisuje, jak dostal vydání Hájkovy *Metoposkopie* od wittenberského knihkupce Ch. Schrama, a Hájka žádá, aby jej rozšířil a „sebral tak Cardanovi slávu, když je již tolik let kojí marnými nadějemi na vydání". V tomto listu také vybízí Hájka ke spolupráci na komentování Koperníkova díla, k níž však nakonec nedošlo. V druhém dopise, datovaném 10. května 1567, Hájkovi píše, že mu posílá část Paracelsova díla *Astronomia magna*, a ať se snaží opatřit ji celou. Rovněž po něm žádá zaslání nového výtisku Hájkovy *Metoposkopie* a také to, oč ji případně rozšířil, neboť se to týká té části Paracelsovy *Astronomie*, jež se věnuje signaturám.

Podívejme se ještě v rychlosti na tolikrát vzpomínané vydání Cardanovy *Metoposkopie*, k němuž nakonec došlo až roku 1658. Textová část je oproti Hájkovi o dost stručnější, včetně předmluvy jde o šest stran textu, zabývajícího se základními tvary vrásek a jejich přiřazení planetám, jež jsou textově na Hájkovi zcela nezávislé. Hlavní část knihy pak tvoří vyobrazení, jež zabírají plných 220 stran. Knihu uzavírá řecko-latinské vydání Melampodova *Pojednání o tělesných znameních*. Samotné Hájkovo jméno zde padne pouze v úvodním textu Claudia Martina, kde je Hájek uveden spolu s ostatními autory, kteří se zabývali metoposkopií, jako je Rudolphus Cochlenius, Christianus Moldenarius,[44] Samuel Fuchsius,[45] Cyrus Spontonus[47] a Ludovicus Septalius.[48]

---

[42] Viz *Gulielmi Grataroli opuscula de memoria reparanda, de praedictione morum naturarumque hominum, de mutatione temporum*…, 1604, s. 506–509. Vzhledem k tomu, že Grataroliho kapitola „O obočí" je podstatně kratší než Hájkova, lze i v tomto uvažovat o existenci společného zdroje, z něhož mohli vycházet oba autoři.

[43] Překlad těchto aforismů podává Jiří MALÝ. *Tadeáš Hájek z Hájku: Metoposkopie*. Praha, 1937.

[44] *Exercitationes physiognomicae*. Sumptibus Z. Schureri, 1616.

[45] *Samuelis Fuchsij … Metoposcopia & ophthalmoscopia*. T. Glaserus, sumptibus P. Ledertz, 1615.

Další ohlasy Hájkovy Metoposkopie

Hájkovu stylizaci do role obnovitele metoposkopie kritizoval již jeho současník, jáchymovský rodák, astronom a matematik Johannes Praetorius v díle *Centifrons Idolum Iani*, kde se vymezuje i vůči Hájkovým aforismům, když jeho pozorování považuje za nejistá, přisuzuje však Hájkovi prvenství, pokud jde o spojení jednotlivých linií čela s planetami.[48] Hájkovo jméno se však nevyskytuje v další Praetoriově rozsáhlé příručce věnované hlavně chiromantii a metoposkopii: *Lvdicrum chiromanticum Praetorii, seu Thesaurus chiromantiae* (Leipzig, 1661). Zato však na jejím titulním listu nalezneme tvář člověka, na níž jsou k jednotlivým vráskám přiřazeny planety, jež takřka bezezbytku odpovídají základnímu přiřazení, jak je vidíme na vyobrazení Hájkově (a o němž někteří autoři spekulují, že by se mohlo jednat o Hájka samotného).[49] Aniž by bylo v našich silách projít další desítky spisů věnovaných fyziognomii, jež vyšly v 17. a 18. století, poznamenejme alespoň, že Hájek není zmíněn v rozsáhlém a vlivném fyziologickém kompendiu Richarda Saunderse: *Physiognomie, And Chiromancie, Metoposcopie, The Symmetrical Proportions And Signal Moles of the Body*.[50] Hájka však připomíná ve svém heroickém pokusu o oživení fyziognomie, který skutečně vzbudil ve své době značný ohlas, ještě Johann Caspar Lavater.[51]

---

[46] *La metoposcopia overa commensuratione delle linee delle fronte*. Venice, 1629.

[47] *De naevis liber*. Bordonus, 1606.

[48] Johannes PRAETORIUS. *Centifrons Idolum Iani Hoc est: Metoposcopia Seu Prosopomantia completissima & hactenus desideratissima. cum Centum & pluribus Iconibus seu Capitibus illustra: memorabili & memoriali methodo artificiosissime anno 1659. Elaborata*. Leipzig, 1661, s. 899, 905.

[49] Josef SMOLKA, Martin ŠOLC. Metoposkopické aforismy Tadeáše Hájka. *Dějiny věd a techniky*, XLI, 2008, s. 85—102.

[50] Richard SAUNDERS. *Physiognomie, And Chiromancie, Metoposcopie, The Symmetrical Proportions And Signal Moles of the body*. London, 1671.

[51] Johann Caspar LAVATER. *Physiognomische fragmente*. Leipzig, 1777. K oživení zájmu o fyziognomii na konci 18. století viz Richard T. GRAY. *About Face: German Physiognomic Thought from Lavater to Auschwitz*. Wayne State University Press, 2004. Stejně jako s Lavaterem fyziognomie nekončí a kromě její setrvalé přítomnosti v „lidové rovině" pokračuje v podobě charakterových typů u Reicha nebo v typologii Kretschmerově (navazující na hippokratovskou teorii temperamentů) či v chirologické škole, podobně se i teorie signatur dosud běžně používá jak v lidovém léčitelství, tak i ve spagyrii či anthroposofickém lékařství a konečně nezůstává stranou zájmu antropologů. Tento typ „porozumění" založený na principu podobnosti v německé antropologické tradici od Paracelsa a Böhma k Schelerovi, Weberovi a Spenglerovi, včetně Goetha, kde podobnost není hledáním příčiny ani zjištěním faktů, nýbrž

Závěr

Hájkova *Metoposkopie* představuje Hájka jako typické dítě své doby, kdy – vypůjčíme-li si slavný Foucaultův výraz – v epistémé 16. století splývá sémiologie s hermeneutikou a hermeneutika s divinací: hledáním smyslu na základě podobností, propracovaném systému analogií. V *Metoposkopii* tak nalezneme v různém poměru všechny stěny trojhranu tvořící nedělitelný základ poznání 16. století: důvěru v autority, přírodní magii i probuzenou vnímavost ke svrchované racionalitě. Zároveň se zde Hájek přihlašuje k pojetí fyziognomie coby hieroglyfického jazyka, jazyka před pádem založeného na exegezi biblického verše Gn 2,19–20; jeho největším obhájcem bude ještě v 17. století Thomas Browne ve svém vlivném díle *Religio medici*.

Summary

Hájek's *Metoscopy* reveals Hájek as a typical child of his era, when – to borrow Foucault's famous expression – within the 16th-century epistemology, semiology combines with hermeneutics and hermeneutics with divination: seeking sense by exploring similarities, an elaborate system of analogies. Thus in *Metoposcopy* we can find in varying degrees all sides of the triangular prism representing the irreplaceable basis of the 16th century knowledge: trust in authorities, natural magic and awakened sensitivity to sovereign rationality. At the same time, based on the exegesis of the biblical verse Gn 2,19-20, Hájek's *Metoposcopy* embraces physiognomy as a hieroglyphic language, as the language from before the Fall.

Author's address:

236 Pairis
Orbey
68370
France
jakub.hlavacek@volny.cz

rozpoznáním, to jest gnózí stavu bytí i stavu těla (*Leib*), se zabýval ve své díle Bachelardův žák Gilbert Durand (viz Gilbert DURAND. *Sciences de l'homme et tradition. Le nouvel esprit anthropologique*. Paris, 1975). Ve 20. století se objevila také spousta vědeckých prací zabývajících se ověřováním teorie signatur prostředky dnešní vědy: za všechny jmenujme alespoň dílo Bachelardova žáka F. Dagogneta: *Rozum a léky* (François DAGOGNET. *La raison et les remèdes*. Paris, 1964).